

ARVID HORN OCH KARL XII

1710—1713

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV HUMANISTISKA FAKULTETENS
I UPPSALA HISTORISK-FILOSOFISKA SEKTION FÖR FILO-
SOFIE DOKTORSGRADS VINNANDE TILL OFFENTLIG
GRANSKNING FRAMSTÄLLES Å LÄROSAL N:R IV LÖR-
DAGEN DEN 25 APRIL 1959 KL. 10

AV

WALTER AHLSTRÖM

FIL. LIC., SM.

LUND 1959
CARL BLOMS BOKTRYCKERI A.-B.

velse påpekade han, att det var över 1 1/2 år, sedan han första gång angav, vilka regementen som skulle transporteras, och undrade, varför rådet inte inkommit med sin förfrågan tidigare. »Vi skulle snart falla på de tankar, som vore detta allenast ansett att utdraga tiden ock alldeles tillintetgöra den anbefallda transporten — — —.»⁴

Om sina militära planer för år 1711 fattade danskarna definitivt beslut först i juni.⁵ Huvudangreppet skulle sättas in mot Sveriges besittningar i Tyskland. Dessutom skulle en diversion göras från Norge.⁶

Ryktet om danskarnas avsikter nådde snart rådsherrarnas öron.⁷ Från Vellingk ingick meddelande om väntade danska operationer med koncentration på Sveriges tyska besittningar.⁸

Vilka motåtgärder skulle man i detta läge vidtaga från svensk sida? Blev inte transporten nu mera angelägen än någonsin? En sådan slutsats drogs av C. G. Dücker, befälhavare i Pommern, Mauritz Vellingk och Magnus Stenbock.⁹ Även Karl XII anslöt sig till denna uppfattning.¹⁰

Den 11 juli upplästes i rådet ett brev från Vellingk, i vilket han på grund av fiendens avsikter mot de tyska provinserna bad, att transporten påskyndades. Såväl Wrede som Horn tog sedan till orda, men ingen av dem nämnde något om transporten. Däremot beslöts på den senares förslag, att skriva till generallöjtnant Meijerfeldt i Pommern, att han »intet måtte göra stat uppå att få något härifrån».¹¹

Vellingk framförde tanken på att såsom en motåtgärd företa också en direkt landstigning på Själland.¹² Genom en sådan invasion skulle fienden tvingas att avstå från sitt skadliga uppsåt.¹³

⁴ Karl XII till rådet 1 juli 1711, HH 7, s. 189.

⁵ Bidrag 3, s. 184 f.

⁶ Ibid. s. 185.

⁷ Ibid. och följande sida.

⁸ RP 21 juni 1711. Vellingk till rådet 15, 18 och 22 juni 1711, Skrivelser till rådet, vol. 75.

⁹ Stenbock till rådet 29 juli 1711 med bilagor. Skrivelser till rådet, vol. 71. Vellingks under föregående not angivna brev.

¹⁰ Karl XII till rådet 14 okt. 1711, HH 9, s. 23 f.

¹¹ RP 11 juli 1711.

¹² Vellingk till Stenbock 23 juli 1711, bilaga till Stenbocks ovannämnda brev till rådet.

¹³ Rådet till Stenbock 31 juli 1711. Stenbocks saml., vol. 4.

ras genom utlämnande av danska och ryska fångar.⁴² Vellingk underrättades om »att dessa medel äro de endaste och sista som vi i detta år förmå att anskaffa». Det som blev över måste därför Vellingk lämna till de tyska fästningarna, såvida ej dessa skulle falla i fiendens händer.⁴³ Han rekommenderades att omedelbart utbetala 14.000 r.d. till kommissarie Helling för proviant, som denne skaffat till Wismar.

Då kommandanterna vid de tyska fästningarna begärde ekonomisk hjälp hos rådet, hänvisades de till Vellingk. Han skulle förse dem med pengar av de medel, som remitterats till honom. Så fort fästningarnas behov anmäldes, skedde samma hänvisning.⁴⁴

Då rådet överlade om möjligheten att anskaffa lösesumman för armén, betonade Nils Gyllenstierna vikten av att undsätta fästningarna i Tyskland. Tessin undrade, vilken fråga som skulle få prioritet. Gyllenstierna svarade: »Det är för allting nödigt att seundera fästningarna på det vi alltid må conservera en fot på tyska botten, vilken fienderna gärna skulle söka avskära.»⁴⁵

Utan tvivel var det viktigt att underhålla fästningarna, men rådet försatte Vellingk i en brydsam situation, då befälhavarna i Tyskland, Mejerfeldt, Dücker och Schoultz efter rådets anvisning bad honom om understöd. I ett brev reagerade han mot förfarandet, som hade skett »i den meningen förmodl att 84.650 RB Banco kunde vara tillräckliga till alla våra utländska tarvor».⁴⁶

Så snart pengarna anlönt, verkställde Vellingk utbetalningen till Wismar »likmätigt Eders Excell.rs intention».⁴⁷ Då brevet om transaktionen upplästes i rådet, uttalades naturligt nog ingen protest mot denna.⁴⁸

Utbetalningen till Wismar har tillmätts en avgörande betydelse, då det gällt att fördela skulden för att kapitulationsfördraget ej

⁴² Då det gällde att anskaffa lösepenningen upplyste N. Gyllenstierna borgmästare Hyllén om att man genom att samla pengar samt utlämna fiendens fångar skulle söka salvera armén, »vartill 100.000 Rd uti pengar erfordras». RP 19 maj 1713.

⁴³ Se under not 41 a. brev.

⁴⁴ RP 4, 6, 17 och 26 juni 1713.

⁴⁵ RP 23 maj 1713.

⁴⁶ Vellingk till rådet 28 juli 1713. Skrivelser till rådet vol. 76.

⁴⁷ Vellingk till rådet 7 juli 1713. Skrivelser till rådet vol. 76.

⁴⁸ RP 14 juli 1713.

rum till förfogande som behövdes för arméns hemtransport. Verkliga förhållandet var, att den utsända eskadern ej kunde ta ombord halva armén.

Trots de ansträngningar, som gjorts från svensk sida, hade man genom fiendens »margehanda funder och odrägliga chicaner» kommit till klarhet om att motståndaren alls icke hade för avsikt att uppfylla kapitulationsbestämmelserna. Som källa åberopades skrivelser från Vellingk och Stenbock. Utdrag ur dessa skrivelser bifogades.¹⁸ Det är intressant att undersöka den behandling, som särskilt Vellings brev fått röna.

Vellingks brev.¹⁹

I gemen har jag att befara många orimliga chicaner och arméns undergång. — — — Emellertid synes högnödigt vara, att flera medel i förråd hit ut remitterades emedan Eders excell^r utav det insända förslaget²¹ redan lära hava inhämtat, huru litet den först överkomna summan kan förslå.

Eders Excell^r hava behagat föreskriva mig att de överkomna medel till intet annat skulle employeras än till själva ranconen och vad över-skjuta kunde skulle fästningarna till godo komma. Huruvida detta senare kan ske har jag redan haft den äran Eders Excell^r att rekonstrera.²² Men som H Grev Stenbock oavlåtligen yrka låter, att måtte få några medel till sig till de sjukas erhållande och andra oundvikliga tarvor, så framt

Rådets transumpt.²⁰

I gemen har jag att befara många orimliga chicaner och arméns undergång.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Vellingk till rådet 28 juli 1713. Skrivelser till rådet vol. 76.

²⁰ Rådets brev till konungen 1713.

²¹ Enligt detta förslag behövdes till ransonen 164.900 riksdaler. Se s. 174.

²² Vellingk hade upplyst rådet om att den utsända summan inte ens räckte till halva ransonen. Se s. 174.

intet armén alldeles skall skingras. Så behagade Eder Excell^r deras vilja yttra vad jag således skall låta avfölja H Gref Stenbock.

Det torde den summan jag om händer haver åtminstone största delen därav allena behövas till arméns underhåll sedan man å danska sidan sig vägrar eller sig ursäktar att kunna fournera vidare de 3 sk. om dagen, som på mannen består.

Eders Ecell^r hava ävenväl velat förvisa H Generalen Meyerfeldt, H. G Leutnanten Dücker och Gen Major Schoultz till mig i den meningen förmodligen att 84.650 RB Banco kunde vara tillräckliga till alla våra utländska tarvor. Men som jag sådant för min del ogörligt finner så har jag låtit de 2 första generalerna veta att de ingen penning hade av mig att förvänta och som H Gen Major Schoultz intet längre hinna kan än till med 10 septembris med de femtontusentrehundra femtio RB Banco som jag honom av de överkomna växlar fournerat. Så lära Eders Excell^r lätteligen kunna avse samtliga fästningarnes fatala öde så framt de intet med pengar vidare kunna undsättas.

»havandes jag låtit dem (generalerna i tyska fästningarna) veta att de ingen penning hade av mig att förvänta och som Gen. Major Schoultz intet längre hinna kan än till d. 10 Septemb. med de 15.350 RB banco som jag honom av de överkomna växlar fournerat. Så lära Eders Excell^r lätteligen kunna avse samtliga fästningarnes fatala öde så framt de intet med pengar vidare kunna undsättas.»

Rådets brev, som frikänner Sverige, lägger skulden på Danmark för ransoneringsverkets misslyckande och motiverar, att lösesumman gick till fästningarna, tog med det som var lämpligt i sammanhanget. Uppgifter om att lösesumman ej var tillräcklig saxes bort.

Då lösesumman utskickades, uppmanades Vellingk som omtalats